

İLİM, ÂLİM VE ÂLEM BAĞLAMINDA BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ'NİN İSBÂT-I VÂCİBU'L-VÜCÛD VE TEVHİDE BAKIŞI

Prof. Dr. Yasin YILMAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yyilmaz@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6186-2400

Öz

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın varlığını ve birliğini ispat eden ilim, âlim ve âlem ilişkisinin yoğun olduğunu bildiren çok sayıda ayet bulunmaktadır. İslam ilim tarihinin tarihî sürecinde çok sayıda âlimin bu hususta eserler verdiğini görüyoruz. Bunlardan birisi de 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Türkiye'nin fikir hayatında önemli yer tutan Bediüzzaman Said Nursi'dir. Nursi Batı'dan gelen pozitivism, modernizm ve bunların türevlerine karşı Allah'ın varlığını ve birliğini âlemden örnekler vererek eserler telif etmiştir. Bediüzzaman, Osmanlı'nın yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı'nın pozitivist değerleri üzerine kurulmasıyla birlikte telif alanını iman esaslarının ispatı üzerine şekillendirmiştir. Özellikle okullarda pozitivism etkilerinin ortaya çıkmasıyla, ruhî dünya ile kutsalların yok sayılması ve dinin sosyal hayattan soyutlanmasıyla Hz. Peygamber'in Mekke'de iman esasları merkezli Müslüman zihnini inşa etmesini örnek alarak, eserlerinde tevhidi ispat etmek üzerinde yoğunlaşmıştır. O, eserlerinde Allah-âlem ilişkisini, iman, ilim ve tefekkürle kâinat laboratuvarında birleştirerek ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda Nursi, klasik dönem âlimlerinin yaptığı gibi bir âlim olarak elde ettiği ilimle Kur'ânî metoda uygun olarak "isbat-ı vâcibu'l-vücûd, tevhid ve Allah'ın sıfatları" konularında âlemden örnekler vererek akli ikna ve kalbi tatmin edici görüşler ortaya koymuştur. O eserlerinde Allah-âlem ilişkisinin, yani Allah'ın Ulûhiyetinin ve Rububiyetinin tecelli ettiği yerin kâinat kitabı dediği âlem olduğunu çoğu yerde belirtmiştir. Kur'an'ın tefekkür, taakkul, tezekkür ve tedebbürü teşvikiyle kâinata/âlemden cereyan eden adetullah/sünnetullah kanunlarına vurgu yaparak Allah'ın varlığı ve birliğini ispat etmeye çalışmıştır. Bu çalışma ile Nursi'nin birbiriyle sıkı irtibatı olan ilim, âlim ve âlem ilişkisini eserlerinden yapacağımız iktibaslarla tahlil ederek değerlendirmede bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: İlim, Âlim, Âlem, B. S. Nursi, Kâinat, Semâ, Arz

BEDIUZZAMAN SAID NURSI'S PERSPECTIVE ON THE PROVING THE NECESSARY EXISTENCE AND TAWHID IN THE CONTEXT OF KNOWLEDGE, SCHOLAR, AND UNIVERSE

Abstract

There are numerous verses in the Qur'an that emphasize the strong relationship between knowledge, scholars, and the universe, which play a significant role in proving the existence and oneness of Allah. Throughout the historical process of Islamic knowledge, we observe that many scholars have produced works on this subject. One of them is Bediüzzaman Said Nursi, who held an important place in Turkey's intellectual life during the 19th and 20th centuries, spanning the Ottoman and Republican eras. Nursi composed works centered on the concept of tawhid in response to positivism and modernism imported from the West and their derivatives. Following the establishment of the Turkish Republic, which was founded upon the positivist values of the West, Nursi shaped his writing domain around the demonstration of the principles of faith. Particularly in schools, with the emergence of the influence of positivism, the neglect of the soul, the disregard of sacred values, and the exclusion of religion from social life, Nursi focused on demonstrating tawhid in his works, drawing inspiration from Prophet Muhammad's construction of a Muslim mindset centered on the principles of faith in Makkah. In his works, he sought to combine the relationship between Allah and the universe, faith, knowledge, and contemplation within the laboratory of the cosmos. In this context, Nursi, as a scholar, employed his acquired knowledge in accordance with the Qur'anic method by presenting convincing perspectives on the topics of "demonstration of necessary existence, tawhid, and the attributes of Allah" by providing examples from the universe. He repeatedly emphasized that the place where the Divinity and Lordship of Allah are manifested is the universe, which he referred to as the book of creation. By highlighting the encouragement of contemplation, reflection, and pondering in the Qur'an and referring to the laws of *adetullah* (the customs of Allah) and *sunnetullah* (the way of Allah) observed in the universe, Nursi endeavored to prove the existence and oneness of Allah. Thus, we will evaluate and analyze the interconnected relationship between knowledge, scholars, and the universe, which Nursi consistently addresses in his works, by citing relevant passages.

Keywords: Knowledge, Scholar, Universe, B. S. Nursi, Cosmos, Heavens, Earth

Giriş

Arapçada علم/bildi kökünden gelen ilim, âlim ve âlem kavramları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Cehaletin zıddı olan العلم el-İlm; *haşyet, Allah korkusu*, (el-Ezherî, 2/416) *hatırladığımız şey*, (el-Askerî, 1418/1997: 81) *bilmek, haber vermek ve hissettirmek*, (el-Ezherî, 1406/1987: 2/419; İbn Manzûr, 1419/1999: 9/371) *bir şeyi diğerlerinden ayırt eden bilgiye sahip olmak*, (Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, 1399/1989: 4/109) *tanımak*, (el-Fîruzabâdî, 1425/2005: 1140) *gerçeği öğrenmek ve idrak etmek* (Ahmed Muhtar Umar, 1429/2008: 1541) anlamlarına gelmektedir. Lügavî olarak çok çeşitli anlamlar içeren ilim kelimesi, kâinat ve içindekilerle ilgili her şeyi bilmek, anlamak, idrak etmek, varlığını hissetmek, haber vermek,

Allah'ın varlığını bilmek ve O'ndan sakınmak demektir. Ayrıca bir disiplinde dikey derinliğe sahip olmaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de çokça üzerinde durulan ilim kavramı; hem vahyedilmiş ilahî hem de beşerî ilme delalet etmesi, insanın Rabbini, âlemi ve içinde cereyan eden olayları öğrenmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayetlerde Yüce Allah'ın bilgisinin her şeyin fevkinde ve sonsuz olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de ilim ve ondan türeyen bine yakın kelimenin bulunması, (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 469-480) İslam dininin bilgiye ve bilme faaliyetine verdiği önemi ortaya koymaktadır. İlim kavramı, Kur'an-ı Kerim'de fiil olarak 398, (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 469-475) العلم şeklinde 80, (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 478-480) yerde geçmektedir.

Bilgisinde eşsiz olan, (el-Ezherî, 1406/1987: 2/416) *belirli bir konuda uzmanlaşmış kişi*, (Ahmed Muhtar Umar, 1429/2008: 1542) *ilmiyle amel eden*, (el-Ezherî, 1406/1987: 2/416) *Allah'tan korkan* (el-Ezherî, 1406/1987: 2/417) ve *bilgisiyle amel eden*, (İbn Manzûr, (1419/1999: 9/370) *O'ndan hiçbir şeyin gizli olmadığını, yerde ve göklerdeki her şeyi*, (el-Ezherî, 1406/1987: 2/416) *olmuş ve olacakların hepsini bilen* (İbn Manzûr, 1419/1999: 9/370) anlamlarına gelen âlim kavramı Kur'ân-ı Kerim'de çoğulları ile beraber 21 (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 475-478) ve alîm kelimesi de 140 (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 475-478) yerde geçmektedir.

Uzayın içine aldığı tüm varlıklar (el-Fîruzabâdî, 1425/2005: 1140) ve *Allah'ın yarattığı varlıklar* (Ferahîdî, 1424/2003: 3/221) anlamlarına gelen âlem kelimesi de Kur'ân-ı Kerim'de daha çok العالمون ya da *ins ve cin dâhil Allah'ın bütün yarattığı varlıklar* (el-Ezherî, 1406/1987: 2/416; Ahmed b. Faris, 1399/1989: 4/110) anlamında العالمين şeklinde 73 yerde çoğul olarak kullanılmıştır. (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 480-481; Pak, 2009: 1-24) Bunlardan 42 âyette رب العالمين terkihiyle Allah'ın canlı cansız bütün varlıkların ilahı olduğu vurgulanmıştır. (Bakara, 2/47; Mâide, 5/28; En'âm, 6/45, 71, 162; A'râf, 7/54, 61, 67, 104, 121; Yunûs, 12/10, 37 Ankebût, 29/10 vd.; Pak, 2009: 1-24) Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de “arz”, “semâ” ve “semâvât” kelimelerinin de âlem anlamında yer aldığını görüyoruz. Bu doğrultuda “arz” kavramı 461, (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 26-33) “semâ” 120 ve “semavât” da 190 (Fuad Abdülbaki, 1406/1986: 362-366) yerde geçmesinin yanında 176 yerde de semavât ve arz kelimeleri birlikte kullanılmıştır. (Tatlı, 2005: 259-265) Bu üç kavramın Kur'an-ı Kerim'de âlemi ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Hem etimolojik hem de Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde geçen Âlem kelimesine baktığımızda; bu kelimenin Allah'ın varlığına alamet teşkil eden, O'nun varlığının bilinmesini

sağlayan anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır. İnsanlar, cinler ve melekler gibi akıl sahibi varlıkları ifade etmek için “âlimûn-âlemîn”, diğer varlıkları belirtmek için de “avâlim” şeklinde çoğulu kullanılmıştır. (Bolay, 1989: 2/357) Birinci şekliyle canlı-cansız bütün varlıkları da içine alması mümkündür. (İbn Manzûr, 1419/1999: 9/370) Bunların dışında âlem terimi genel kullanımda “tabiat âlemi”, (Bakara, 2/22, 164; En’âm, 6/99, 141; A’râf, 7/57, 58; Ra’d, 13/3, 4; Hicr, 15/19; Nahl, 16/10, 11, 65, 67; “ruhlar âlemi”, (Nahl, 16/2; İsrâ, 17/85 vd.) “akıl âlemi”, (En’am, 6/90) “melekler âlemi” (Bakara, 2/30-34, 98, 102, 161, 176-177, 210, 248, 285; Âl-i İmrân, 3/18, 42, 45, 80, 87, 99, 123-125 ve “hayvanlar âlemi” (Mâide, 5/1-4, 95; En’âm, 6/136, 138-139; A’râf, 7/179; Yunûs, 12/24; Nahl, 16/5, 10, 66, 80 vd) gibi maddi ve manevi bütün varlıkları içine almaktadır. (Bakara, 2/251)

Hiz. Peygamberin vefatından sonra artık vahiy gelmeyeceği için “Peygamberlerin varisleri olan âlimler” (Tirmizî, 1992: İlim 19; Ebû Dâvud, 1992: İlim 1; İbn Mâce, 1992: Mukaddime 17) ortaya çıkan yeni düşünce akımlarına karşı Allah’ın varlığını ve birliğini, Kur’anî metot olan temsillerle kâinattan örnekler vererek ispat yoluna gitmişlerdir. Yani Kur’an’da muhatabın durumu göz önünde bulundurularak derin meselelerin basit misaller yoluyla, verilmek istenen mesajlar sıradan insanların anlayabileceği basit bir tarzda ortaya koyulmaktadır. Kur’an’daki çok sayıdaki ayette, muhatap kitlenin günlük hayatlarında sürekli karşı karşıya kaldıkları olgulara ve ilişkilere atıflarda bulunularak derin hakikatler söz konusu basit olgulara benzetilerek anlatılmaktadır. (Duran, 2001: 47)

Kur’ân-ı Kerim, Allah’ın varlığını insanların nazarlarına ve dikkatlerine sunmak için kâinattan örnekler vermektedir. Çünkü Allah, uluhiyyetini ve Rububiyetini âlemde yaptığı ki tasarruf ile göstermektedir. Bundan dolayı sema(vât) ve arzın yaratılışının, (Bakara, 2/29, 117; En’am, 6/73, 101; A’râf, 7/185; Yunûs, 10/3 vd.) gece ve gündüzün değişiminin, (Bakara, 2/164; Âl-i İmrân, 3/27, 190; En’âm, 6/96 vd.) gemilerin denizlerde yüzmesinin, (İbrahim, 14/32) Allah’ın gökten indirdiği suyla arzın hayat buluşununun, (Bakara, 2/22, 164; En’âm, 6/99; A’râf, 7/57; Ra’d, 13/4; Nahl, 16/10, 11, 65, 67; Hacc, 22/63; Furkân, 25/48.) rüzgârların hareketlerini, (Bakara, 2/164; A’râf, 7/57; Yunûs, 12/22; İbrahim, 14/18 vd) güneş, ay, yıldızlar ve insanın yaratılışının aklını kullananlar için Allah’ın varlığına deliller olduğunu belirtmektedir. (Duran, 2001: 47)

İslam âlimleri ve özellikle kelim ilmiyle iştigal eden mütekellim uleması; ilim, âlim ve âlem bağlamında “isbat-ı vacibü’l-vücûd” başta olmak üzere “vahdaniyet, nübüvvet ve haşir gibi” konularda Kur’ân-ı Kerim’i referans alarak birçok eserler telif etmişlerdir. Bu alanda Mutezile, Cebriye, Eş’ârî ve Maturidî gibi ekoller ortaya çıkmıştır. Bunlardan Mutezile ifrat

ve Cebriye tefritte kalırken, Maturidî ve Eş'ârî ekolleri orta yolu tercih etmişlerdir. İslam âlimleri Kur'an merkezli elde ettikleri ilimleriyle âlemden örnekler vererek Allah'ın varlığı ve birliği hususunda düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Ehl-i Sünnet ekollerinden biri olan Maturidî, (ö. 333/944) *Kitabu't-Tevhîd* adlı eserinde Allah inancı üzerinde durur. İnsanın zihin dünyasında oluşan Allah tasavvurunu, O'nun varlığını ve sıfatlarını âlemden örnekler vererek ispata çalışır. (Bkz; el-Maturidî, 1981) Aynı ekolden Ebu'l-Muîn Neseî (ö. 1115) ünlü eseri *Tabsiratü'l-Edille*'de Allah varlığı ve birliği üzerinde durarak O'nun sıfatlarının ispatı konusunda âlemdeki olaylardan örnekler vermektedir. Yine Maturidî ekolünden Ömer Neseî (ö. 537/1142) *İslam İnancının Temelleri Akaid* adlı eserinde isbat-ı vacibü'l-vücûd konularını ele almaktadır. (Ömer Neseî, 1990) Eş'ârî ekolünden İmam Eş'ârî (ö. 324/935), İmam Gazali (ö. 505/1111), Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) ve birçok âlim yazdıkları eserlerinde söz konusu hakikatler hususunda görüşlerini beyan etmişlerdir.

İslam düşünce tarihinde Allah'ın varlığı ve birliği başta olmak üzere İslam itikadı ile ilgili geleneksel ulemanın ortaya koyduğu görüşler, yaşadıkları çağ ve daha sonraki dönemlerde çok etkili olmuştur. Ancak zamanın ilerlemesiyle özellikle Avrupa'da aydınlanmayla beraber pozitivizm ve modernizm gibi değişik felsefî düşüncelerin ortaya çıkması üzerine ispat-ı vacibü'l-vücûd konusunda Kur'anî metot esas alınarak yeni açılımlara ihtiyaç doğmuştur. Ontolojiyi ve metafiziği kabul etmeyerek, ruhu öteleyen ve kutsal değerleri yok sayan bu düşünce akımlarına karşı yeni ispat metotları gerekiyordu. Klasik ulemanın eserlerinden de yararlanarak Kur'anî metodu çağdaş normlara göre yorumlamak zaruri hale gelmişti. Bu alanda son dönem mütefekkirlerinden olan Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinde, Kur'an-ı Kerim'i merkeze alıp, klasik ulemanın eserlerinden de istifade ederek tevhid ve isbat-ı vacibü'l-vücûd konularında yeni bir açılım getirmeye çalışılmıştır. Bu çalışmamızda onun eserlerinden iktibaslarla getirdiği açılımı incelemeye çalışacağız.

1. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatı

1295/1878 yılında Bitlis'in Hizan kazasına bağlı İsparit nahiyesinin Nurs köyünde doğan Bediüzzaman, ulema ailesinden gelmemiştir. (Nursi, 1994: 29-30; Şahiner, 1996: 55-58; Badıllı, 1990: 1/55-58) Kısa sürelerle Doğu Anadolu'nun farklı medreselerinde okumuş, (Nursi, 1994: 31; Şahiner, 1996: 55-59; Badıllı, 1990: 1/68-69) 1891 yılında Erzurum'a bağlı Doğu Bayezid kasabasına geçerek tahsiline burada devam ederek Bayezid medresesi âlimlerinden Şeyh Mehmet Celâlî'den üç ay ders okuyarak icazet almıştır. (Nursi, 1994: 31; Şahiner, 1996: 59-60; Badıllı, 1990: 1/69-70; Eşref Edib, 1990:22) Daha sonra Bitlis'e giderek iki yıl boyunca İslam'ın temel ilimleri olan ulûm-ı âliyeden olan tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve

bunlara destek veren, nahiv, sarf ve mantık gibi ilimlerle alakalı kitapları incelemiş ve son olarak da Şeyh Muhammed Küfrevî'den ders almıştır. (Nursi, 1994: 41; Şahiner, 1996: 76; Badıllı, 1990: 1/101)

İslam'a yönelen tehlikelerin fen ve felsefeden geldiğini düşünen ve klasik Kelam ilminin asrın problemlerinin çözümüne yeterli olmayacağına inanan Nursi, medresede okuduğu dinî ilimlerin yanında tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya, astronomi ve felsefe gibi ilimlere ait kitaplar da okuyarak, din ve fen ilimlerini birleştirmek suretiyle kendine has bir sistem ortaya koymuştur. (Nursi, 1994: 543; Harmancı, 2000: 17) Hatta dinî ilimlerin yanında fen ilimlerinin de okutulmasıyla, Müslümanların çağın şartlarına göre İslam'ın temel esaslarına bağlı kalarak yapılan yeni yorumlarla İslam medeniyetinin tekrar ortaya çıkacağını belirtmektedir. Nursi bu konuda; “*Vicdanın ziyası ulûm-ı diniyedir, aklın nuru, fînûn-ı medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile ve şüphe tevellüt eder.*” (Nursi, 1977: 72) diyerek konuya açıklık getirmiştir. Müslümanların bütün ilimlerde uzmanlaşarak taassup ve hileye düşmeden dünyadaki yerlerini almaları gerekliliğini vurgulamıştır.

Nursi bu düşüncesinin gerçekleşmesi için doğduğu coğrafyanın en büyük ihtiyacının eğitim olduğunu düşünerek, din ve fen ilimlerinin birlikte okutulması gayesiyle Bitlis ya da Van'da “Medresetü'z-Zehra” adlı bir üniversitenin kurulması için İstanbul'a gitmiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 44; Şahiner, s. 88; Badıllı, 1/135; Eşref Edip, s. 33) İstanbul'da hürriyet ve meşrutiyet tartışmalarına katılmış, 1909'daki 31 Mart Olayında yaptığı konuşmalarla kargaşayı önlemeye çalışmıştır. (Nursi, *Divân-ı Harbi Örfi*, 1993, 13, 16; Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 53-66; Şahiner, 143; Badıllı, 1/248; Eşref Edip, 34) Bütün varlığı ile kargaşayı bastırmaya çalışmasına rağmen 24 Mayıs 1909'da *Divân-ı Harbi Örfi*'de idam talebiyle yargılanmış, ancak yaptığı savunma ile beraat etmiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 53; Şahiner, 143; Badıllı, 1/248; Eşref Edip, 34-35) 1911 yılında Şam'a giderek Emevi Camii'nde yüzlerce âlimin bulunduğu cemaate bir hutbe okumuştur. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 79-89; Şahiner, 148-154; Badıllı, 1/274-280; Eşref Edip, 35-36) Şam'dan tekrar İstanbul'a geçmiş, Doğuda kurmayı amaçladığı medrese için Sultan Reşat'tan on dokuz bin altın tahsisatı alarak Van'a dönmüş ve 1913 yılında Van Gölü kenarındaki Edremit'te üniversitenin temelini atmıştır. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 93; Şahiner, 157; Badıllı, 1/297; Eşref Edip, 36)

Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü alay komutanı (Miralay) olarak talebeleriyle beraber, Bitlis ve Van'ın savunmasına katılmış, 1916'da Ruslara esir düşmüştür. İki buçuk sene Rusya'nın Kosturma bölgesinde esir kaldıktan sonra 1918'de İstanbul'a dönmüştür. (Nursi,

Tarihçe-i Hayat, 94-104; Şahiner, 168-188; Badıllı, 1/304; Eşref Edip, 42) Devlet ricalinin ve ulemanın büyük teveccühüyle karşılaşan Nursi, Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiye üyeliğine getirilmiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 108; Şahiner, 192; Badıllı, 1/356; Eşref Edip, 42) İngilizlerin İstanbul'u işgaline karşı çıkmış ve "Hutuvât-ı Sitte" adlı küçük bir eser yazarak, ulemayı İngilizlerin aleyhine çevirmiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 123; Şahiner, 226-229; Badıllı, 1/362) Daha sonra Ankara'ya davet edilmiş ve Kuva-yı Milliye hareketine destek vermiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 124-129; Şahiner, 252-255; Badıllı, 1/428-431; Eşref Edip, 44-45) Yeni devletin kurulması üzerine Van'da bulunan Erek Dağı'nda inzivaya çekilmiş, (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 132; Şahiner, 265; Badıllı, 1/510; Eşref Edip, 47) ancak Şeyh Said isyanının çıkması ve ona destek vermemesine rağmen, 1925 yılında Burdur'a daha sonra da 1926'da Isparta'nın Barla nahiyesinde zorunlu ikamete tabi tutulmuştur. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 135-142; Şahiner, 269-279; Badıllı, 1/523-582, 2/591-592; Eşref Edip, 48)

1926-1949 yılları arasında, yeni devletin ideolojisi haline gelen Batı norm ve düşüncesine karşı tevhidi esas alan Risale-i Nur adıyla eserler telif etmiştir. Ancak yazdığı eserlerden dolayı Isparta'dan alınarak 1935 yılında Eskişehir hapisanesine koyulmuş, (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 191-192; Şahiner, 315, 326-328; Badıllı, 2/787, 837, 844-847) 1936'da beraat etmesine rağmen Kastamonu'da mecburi ikamete tabi tutulmuştur. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 247-248; Şahiner, 326-330; Badıllı, 2/837) 1943 yılında talebeleri ile birlikte Isparta'ya getirilmiş ve oradan da Denizli hapisanesine sevk edilmiş ve 1944'de Denizli Ağır Ceza Mahkemesinin verdiği kararla beraat etmiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 349-399; Şahiner, 337-355; Badıllı, 2/975-1099) 1948 yılında da Afyon Mahkemesine sevk edilerek burada da 20 ay hapis yattıktan sonra 1949'da beraat etmiştir. (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 470-528; Şahiner, 364-377; Badıllı, 3/1251-1393).

Bediüzzaman Said Nursi 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi üzerine dinî hizmetine daha rahat bir ortamda devam etmiş ve 23.06.1956 yılında Afyon Mahkemesi'nin verdiği son beraat kararıyla Risale-i Nurların yazılmasının, bastırılmasının, dağıtılmasının ve okunmasının serbest bırakılmasıyla, eserlerin Latin harfleriyle basılmasına başlanmıştır. (Şahiner, 413-415; Badıllı, 3/1488-1493). Nursi uzun ve çileli bir hayat sonunda 23 Mart 1960 yılının Ramazan ayında Urfa'da vefat etmiştir. (Şahiner, 428-458; Kutay, 1980: 155; Badıllı, 3/1611-1782).

Nursi'nin seksen yılı aşkın ömrüne bakıldığında yaşadığı dönemlerde haksızlıklara tahammül edemeyen, doğru bildiği düşüncelerinden taviz vermeyen, şaşırtıcı bir dürüstlük, ideali uğruna her türlü eza, cefa ve işkencelerle dolu bir hayat yaşamıştır. Bütün bunlara rağmen

hayatının en olumsuz dönemlerinde dahi ümitvar olmuş, engin bir şefkat ve hoşgörüyü sahip olan bir iradeye sahip olmuştur.¹

2. Bediüzzaman Said Nursi'nin Tevhide Bakışı

Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinde en çok üzerinde durduğu konu, tevhid ve isbat-ı vâcibu'l-vücut olup, bu hususta da Kur'anî bir metot uyguladığı görülmektedir. Kur'anî metot Allah'ın Hz. Muhammed'e (sav) indirdiği kitapta, kendi varlığı ve birliğini kâinattan örnekler vererek insanların dikkatine sunmasıdır. Gerçekten de Kur'an'a baktığımızda anlaşılması güç olan derin hakikatler basit misaller yoluyla, sıradan insanların dahi anlayacağı bir tarzda nazara verildiği görülmektedir. (Duran, 2001: 45). Yani Kur'an, insanların günlük hayatlarında sürekli muhatap oldukları olaylar, yaşam şekilleri, bitkileri, hayvanları ve onların yaratılışını açık olarak beyan eder. (İbrahim, 14/24-25). Mesela Kur'an, ilk muhatapları olan Arapların hayatında büyük önem arz eden devenin yaratılışına dikkat çekerek Allah'ın varlığına delil getirmektedir. (Gâşiye, 88/17). Yine sıcak ve kurak bir iklimde yaşayan insanlar açısından suyun ve yeşilliğin öneminin büyük olması hasebiyle sizler için hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve içinde sular fışkırttık (Yâsin, 36/34) diyerek tevhid dikkat çekmektedir. Diğer yandan Kur'an; Allah'ın varlığını ispat etmek konusunda yüksek mantikî deliller yerine arz ve semanın yaratılışını, gece ve gündüzün arka arkaya gelmesini, (Bakara, 2/164; Al-i İmrân, 3/27, 190) gemilerin denizlerde yüzmesini, (Bakara, 2/164; Yûnus, 10/22; Nahl, 16/14; İbrahim, 14/32) Allah'ın semadan indirdiği suyla öldükten sonra yeryüzünü dirilterek her türlü canlıya hayat vermesi (Bakara, 2/22, 164; En'âm, 6/99; A'râf, 7/57; Nahl, 16/14) gibi hususları örnek vermektedir. Kur'an kâinatta meydana gelen olayları temsili olarak nazarı dikkate vererek, bunları yaratanın, idare edenin, olayları birbiri arkasına getirenin ve devam ettirenin, mutlak güç ve kudret sahibinin Allah olduğunu vurgulamaktadır.

İslam tarihinde tevhid ve isbat-ı vâcibu'l-vücut meselesinde âlemdeki olgulardan hareket eden kelimeler uleması, Kur'an ayetlerine bağlı kalarak temânü', imkân, hudûs, ille-i gâiye ve nizam gibi deliller ortaya koymuşlardır. Kelam ulemasının ortaya koyduğu bu deliller, yaşadıkları dönemlerde Allah'ın varlığını ispat için çok dikkat çekici olmuştur. Ancak asırların

¹ B. S. Nursi'nin hayatının değerlendirilmesiyle ilgili ayrıca bkz. Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Felsefesi*, İstanbul 1976; Cemal Kutay, *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursi*, YAY, İstanbul 1980; Semîr Receb Muhammed, *ed-Dâiyetü'l-İslamî Bediüzzaman Saîd Nursî*, Dâru'l-Kütüb, Kahire 1986; Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, Çev. M. Çulhaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 1992; Şükran Vahide, "Modern Çağda Cihad: Bediüzzaman Said Nursi'nin Cihad Yorumu", *Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III*, Nesil Yayınları, İstanbul 1996; Ebu'l-Hasen en-Nedvi, "Bediüzzaman ve Davası", *Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III*, Nesil Yayınları, İstanbul 1996; Ali el-Kettani, "Bediüzzaman'ın Düşüncesinde Cihad", *Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III*, Nesil Yayınları, İstanbul 1996; Aşrati Süleyman, *Bediüzzaman Said Nursi er-Raculu'l-Ümme*, Camiatü Vehran, Vehran 1999.

ilerlemesiyle İslam düşüncesinin donuklaşması, Avrupa’da tevhidi zedeleyen yeni düşünce akımlarının ortaya çıkması ve İslam medeniyetinin Batı medeniyetinin gerisinde kalması, Batıdaki fikir akımlarının Müslümanları etkilemesiyle tevhid ve Allah’ın varlığı üzerinde İslam ulemasının yeniden düşünmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Kelamcılar başta olmak üzere ulemanın, Kur’an ve sahih sünnet merkezli, klasik dönem ulemasının eserlerinden de istifade ederek tevhid ve Allah’ın varlığı konusunda yeni ispat metotlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Avrupa’da ortaya çıkan Pozitivizm, modernizm, sekülerizm, laisizm, kapitalizm, materyalizm ve hedonizmin hâkimiyetiyle, insanların hazlarının, zevklerinin, ilmin ve maddenin hâkim olduğu hatta tanrılaştırıldığı bir düşünce ve yaşam şekli ortaya çıkmıştır. İslam düşüncesinin bunlara karşı koyabilmek, özellikle tevhid ve Allah’ın varlığını ispat etmek amacıyla yeni delillere ihtiyaç doğmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ulemasının bir çaba içerisinde olduğu tarihi bir gerçektir. Ancak başarılı olup-olmadıkları hususunda pek de olumlu düşünceye sahip değiliz. Osmanlı’nın yıkılıp yeni bir devletin batılı normlara göre kurulması üzerine Batıdaki söz konusu düşüncelerin hayata hâkim olmasıyla batı kaynaklı ilmî bilgiler Müslümanların zihninde şüpheler oluşturmaya sebep olmuştur.

Bediüzzaman, Müslümanların karşı karşıya kaldığı şüpheleri izale etmek için klasik dönem ulemasının ortaya koyduğu delillerin yeterli olmadığını belirterek, Kur’ânî metodu çağın şartlarına göre revize etmiştir. O “*Dünya, büyük bir manevi buhran geçiriyor. Manevi temelleri sarsılan, Garb cemiyeti içinde doğan bir hastalık, bir veba, bir tâun felaketi, gittikçe yeryüzüne dağılıyor. Bu müthiş sarî illete karşı İslam cemiyeti ne gibi çarelerle karşı koyacak? Garbın çürümüş, kokmuş, tefessüh etmiş, batıl formülleriyle mi? Yoksa İslam cemiyetinin ter ü taze iman esaslarıyla mı? ...*” (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 1994:543) diyerek Batıdan dünyaya yayılan Pozitivizm ve türevleri olan düşüncelere karşı Kur’an merkezli yeni bir düşünce sistemi ortaya koymuştur. Bundan dolayı Nursi: “*Kur’ân’dan müstefad olan Katre Risâlesinde izah edilen, benim yolum ile ehl-i nazar ve felsefenin yolu arasında farklar şudur ki: ben nerede bulunursam bulunayım, hemen kuyu kazar su çıkarırım. Onlar ise âlemin etrafından su getirmek için küngân ve borular dizmeye teşebbüs ediyorlar. ... Amma Kur’ân’ın bize öğrettiği yol ise, bize Asâ-yı Musa gibi bir âlet vermiş. Nerede olsam ister kayanın üstünde olayım, asânu vurduğumda hemen âb-ı hayat fışkırır.*” (Nursi, *el-Mesnevi el-Arabi en-Nuri*, 170) diyerek, “*Her bir şeyde O’nun birliğine delalet eden bir delil vardır*” düşüncesiyle kâinatta mevcut olan zerreden şemse kadar her şeyde tevhide giden yol bulunduğunu belirtir. (Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 33) Bediüzzaman geçmiş kelam ulemasının Allah’ın varlığı ve birliği hususlarında belli başlı birkaç delil ortaya koyduklarını, kendisinin ise bu konudaki en büyük gayesinin, Kur’ân’ın

doğruluğunu ve mucizeliğini çağın ihtiyaçlarına göre pozitif ilimlerin verilerini kullanarak uygun usulle çok sayıda delille tevhidi ve Allah'ın varlığını ispat etmek olduğunu belirtmektedir.

Hatta bu asrın başında hem Kur'ân'a ve Müslüman topluma yönelik hem siyasî hem de ilmî/felsefî saldırıları ve tehditleri öğrendiğinde verdiği tepkisini şöyle dile getirmiştir: "...*bir inkulâb-ı fikrî ile merakını değiştirdi. Bütün bildiği ulûm-ı mütenevviayı Kur'ânın fehmine ve hakikatlerinin ispatına basamaklar yaparak hedefini ve gaye-i ilmiyesini ve netice-i hayatını, yalnız Kur'ân bildi. Ve Kur'ânın i'caz-ı mânevîsi Ona rehber ve mürşid ve üstad oldu.*" (Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 1977: 80). Nursi'nin söz konusu ifadelerinden modern fen ilimlerinin verileriyle Kur'ânî metodu günün şartlarına göre uyguladığı anlaşılmaktadır. Hatta Kastamonu'da mecburi ikamete tabi tutulduğu yıllarda ziyaretine gelen lise öğrencileri; "*bize Hâlıkımızı tanıttır, muallimlerimiz Allah'tan bahsetmiyorlar*" demeleri üzerine "*sizin okuduğunuz fenlerden her bir fen, kendi lisan-ı mahsusuyla mütemediyen Allah'tan bahsedip Hâlık'ı tanıttırıyor. Muallimleri değil onları dinleyiniz.*" (Nursi, *Meyve Risalesi*, 1999: 28-32) diyerek eczacılık, makineleşme, elektrik, botanik gibi modern fen ilimlerinin tevhidi ve Allah'ın varlığını ispat ettiğini açıklamaktadır.

3. Bediüzzaman Said Nursi'nin Âleme Bakışı

Aralarında sıkı bir irtibat olan ilim, âlim ve âlem ilişkisi, Kur'an-ı Kerim'in yüzlerce ayetinde nazarı dikkate sunulmasından dolayı, İslam uleması bunlar arasındaki ilişkileri anlatan binlerce cilt kitaplar yazmışlardır. Çünkü ilim sahibi olana âlim denilerek, âlimin de Kur'an ayetlerinin teşvikiyle âlemi okuyarak tevhid ve isbat-ı vâcibu'l-vücûd hakkında deliller ortaya koyduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. İslam ilim tarihinde müfessirler tefsirlerinde, muhaddisler hadislerin şerhinde, fakihler İslamî emirlerin yaşanmasında ortaya koydukları fetvalarla ve özellikle de kelimciler, Allah'ın varlığı ve birliği konusunda ulaştıkları ilmî seviyede öznesi oldukları âlim sıfatıyla, Kur'ânî bir metotla âlemin ve içindekilerin tevhide ve Allah'ın varlığını nasıl ispat ettiğini örneklerle açıklamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda müfessirler, mütekellimler ve filozoflar başta olmak üzere İslam uleması ilim, âlim ve âlem ilişkileri üzerinde orijinal görüşler ortaya koymuşlardır.

Zira ilim olmadan herhangi bir konuda derinlik kazanılamayacağı için, ilimlerin dinî olsun fennî olsun öğrenilmesi mutlak bir gerekliliktir. İslam tarihinde Müslümanlar; tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi dinî ilimler başta olmak üzere siyasî, sosyal, kültürel, edebî ve beşerî ilimlerin bütün alanlarında Kur'an ve sahih hadisleri referans alarak büyük ilerlemeler kaydederek hem nitelik hem de nicelik yönünden gelecek dönemlere kaynak olan önemli eserler

yazmışlardır. İslam kültür tarihinde bunlara âlimler denilmiş ve İslam tarihi boyunca ortaya koydukları ilmî verileriyle Müslümanları yönlendirmişler ve hayatı kolaylaştırmaya çalışmışlardır.

Osmanlının son dönemlerinde İslam uleması bu geleneği sürdürmüş ve birçok alanda eserler yazarak görüşlerini beyan etmişlerdir. Bediüzzaman Said Nursi de Kur'ân-ı Kerim'de arz, sema ve semavat gibi isimler verilen âleme, “kâinat kitabı” diyerek, yaşadığı süreçte özellikle Cumhuriyet döneminde “âlem”den verdiği örneklerle tevhid ve isbat-ı vâcibu'l-vücûdu konu alan eserler yazmıştır. Nursi'nin eserlerinde âlemin, Allah'ın “bir sergisi,” “bir tarlası,” “bir misafirhanesi,” “bir sarayı” ve “bir kitabı” olduğunu belirterek, Kur'ân ayetlerinin defalarca tekrar ettiği tefekkür, tezekkür, taakkul ve tedebbürü öne çıkardığı görülmektedir. O, “Tefekkürname” adını verdiği 29. Lem'a'nın önsözünde: “*On üç seneden beri kalbim, aklım la imtizaç edip Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan'ın ki düşünesiniz*”, (Bakara, 2/219, 266) ‘*belki düşünüp ibret alırlar*’, (A'râf, 7/176) ‘*Onlar kendi üzerlerindeki İlâhî sanat mucizelerini hiç düşünmezler mi?*’, (Rûm, 30/8) ‘*Düşünen bir topluluk için bunda deliller vardır*” (Ra'd, 13/3) mealindeki ayetlerle emredilen tefekkürü, düşüncesinin merkezine koymuştur. (Nursi, *Lem'alar*, 2001: 374)

Nursi bu bağlamda irili ufaklı yüzden fazla eserinde dikkatleri “kâinat kitabı” dediği âlem üzerine çekerek, Kur'ânî yöntemle onu nasıl okuyacaklarını, içindeki varlıkların tevhide ve Allah'ın varlığına nasıl işaret ettiklerini açıklamaya çalışır. Nursi'nin eserlerinde, kâinatı bir kitap olarak tasvir ederek Kur'ân ile karşılıklı ilişkisini vurguladığını görüyoruz. Çünkü kâinatta geçerli olan sünnetullah/adetullah kanunlarını şerh ettiği için Kur'ân'ın, hakiki terakkinin yegâne kaynağı olduğunu belirtmektedir. (Nursi, *Muhâkemat*, 1977: 5)

Nursi, küçük ya da büyük hacimli olsun eserlerinin birçok yerinde âlemdeki olgulardan hareket ederek tevhidi ve Allah'ın varlığını ispata çalışmaktadır. Yaşadığı dönemlerde din-ilim çatışmasının fazla olmasından dolayı o, imanî ilkeleri ilmî gerçeklerle ispat yolunu seçmiştir. Modern bilimin hızla ilerlediği bir süreçte, Hristiyan Orta Çağ'da olduğu gibi, İslam'da da yanlış anlamalar neticesinde din-ilim, akıl-vahiy (Kur'ân) arasında var olduğu iddia edilen hayali çatışmalar ortaya çıkarılmıştır. Bunları ortadan kaldırmanın en önemli yolu, İslam medeniyetinin temel kaynağı olan Kur'ân'ın yeni gelişmeler ışığında günün şartlarına göre tekrar tefsir edilmesi gerekmektedir. Vahiy kaynaklı Kur'ânî verilerin İslam âlimleri tarafından tevhidin temel ilkelerine dayanarak tekrar yorumlanması ile İslam'a saldırılara cevaplar verilerek durdurulabilir ve İslam dünyasının gerilemesinin önüne geçilebilirdi.

Yaşadığı çağda yıkılışlar, değişimler, dönüşümler ve modern ilmî gelişmeler, Nursi'yi, akıl ve kalple Kur'ân'dan âleme, ayetlerin de teşvikiyle kâinatı tefekküre götürmüş ve ilmî gerçeklerle de dediği âlemin Vacibu'l-vücûdu ispatta önemli yeri olduğu düşüncesine ulaştırmıştır. Neticede eserlerinde din ve ilmi bir araya getirerek, materyalist felsefenin saldırılarına cevaplar vererek din üzerindeki şüpheleri yok etmeye çalışmıştır. (Muhsin Abdülhamid, 1996: 741-746) Eserlerinde onlarca yerlerde Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatlarını modern bilimin verileriyle ispat ettiği görülmektedir.

Nursi, Allah-âlem ilişkisi bağlamında “*Hâlık-ı âlemi bize tarif ve ilan eden deliller ve bürhanlar, layüad ve layuhsâdır. O delillerin en büyükleri üçtür*” diyerek bunların da; “*kitab-ı kebir-i kâinat, bu kitabın âyetü'l-kübrâsı ve divân-ı nübüvvetin hatemi ve künûz-ı mahfiyenin miiftâhı olan Hz. Muhammed (asm) ve kitab-ı âlemin tefsiri ve mahlukâta karşı Allah'ın hücceti olan Kur'ân*” (Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, ts.: 53) olduğunu belirtmektedir. Nursi burada Kur'ân'da da sıkça nazarı dikkate sunulan arz ve semanın da içinde bulunduğu “*kitab-ı kebir-i kâinat*” dediği âlemin, bunun tefsiri olarak nitelendirdiği Kur'ân'ın ve âlim sıfatına sahip, kâinat kitabının en büyük âyeti ve gizli hazinelerin anahtarı olarak nitelendirdiği Hz. Muhammed'in Allah'ı, varlığını ve birliğini bildiren en büyük delil olduğunu beyan ediyor. Zira Hz. Muhammed kâinat kitabı ve onun yazılı şekli olan Kur'ân-ı Kerim'deki Allah-âlem ilişkilerini bize aktaran ilk mübelliğ, müfessir ve açıklayıcısı olmasıyla da önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Nursi, başka bir eserinde Kur'ân'ın tarifini yaparken; “*Kur'ân, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyyesi ve ayât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedisi ve şu âlem-i gayb ve şehadet kitabının müfessiri ve zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlahiyyenin manevi hazinelerinin keşşâfı ve sutûr-ı hadisâtın altında muzmer hakaikin miiftahı ve âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanı ve şu âlem-i şehadet perdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifatat-ı ebediye-i Rahmaniyye ve hitabât-ı ezeliye-i Subhaniyyenin hazinesi*” (Nursi, *Sözler*, 1980: 339-340) ifadeleriyle Kur'ân-ı Kerim'in âlem(ler)in tercümesi, tercümanı, müfessiri ve kâşifi olduğunu belirtmektedir.

Nursi tevhidi ispat babında kâinattaki nizam ve intizamdan da hareket ederek, âlemden cereyan eden olayları nazarı dikkate sunarak Allah'ın varlığını ve birliğini ortaya koymaktadır. Fussilet Suresinin 53. ayetini tefsir ederken; Allah'ın bin bir ismiyle âlem-i ekber olan kâinat sarayını ve yaratmayı dilediğini, altı günde o sarayın esaslarını hikmet düsturları ezeli ilmiyle kanunlarını ortaya koyduğunu, semayı yıldızlarla, arzı çiçeklerle süslediğini, sonra da külli genel kanunlarıyla isimlerini tecelli ettirip kendi varlığına delil gösterdiğini belirtir. (Nursi, *Sözler*, 1980: 609-610) Nursi, “*Zeminin yüzünde dört yüz bin muhtelif taifeden ibaret olan*

bütün hayvanat ve nebatat envainın ordusu: bilmüşahede ayrı ayrı erzakları, suretleri, silahları, libasları, talimatları, terhisatları kemal-i nizam ve intizamla hiçbir şey unutulmayarak, hiçbirini şaşırılmayarak, bir surette tedbir ve terbiye etmek öyle bir sikkedir ki; hiçbir şüphe kabul etmez, güneş gibi parlak bir sikke-i Vâhid-i Ehaddir” (Nursi, Sözlür, 1980: 611-612) diyerek yeryüzündeki yüzbinlerce hayvan ve bitkinin erzaklarının, şekillerinin, silahlarının, libaslarının, eğitimlerinin, vazifeleri bittikten sonra ölümlerinin hiçbir şey unutulmadan nizam, intizam ve düzen içerisinde Vâhid-i Ehad tarafından yapıldığını bildirmektedir. Daha sonra dikkatleri semaya yönelterek, “*Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir”* (Mülk, 67/4) ayetini delil olarak göstermektedir.

Nursi Bakara Suresindeki “*Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara faydalı şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah’ın gökten su indirip onunla yeryüzünü öldükten sonra diriltmesinde, her türlü canlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgârları sevk etmesinde ve gökle yer arasında Allah’ın emrine boyun eğmiş bulutlarda, aklını kullanan topluluk için Allah’ın varlık ve birliğine, kudret ve rahmetine işaret eden nice deliller vardır.”* (Bakara, 2/164) ayetinin işaretiyle “*Kâinatın ulvi ve süfli tabakâtındaki bütün âlemler ayrı ayrı lisanla bir tek neticeyi yani Sâni-i Hakîm’in Rububiyetini gösteriyorlar”* (Nursi, Sözlür, 1980: 613) diyerek âlemdeki bütün canlı ve cansız varlıkların Allah’ın varlık ve birliğine delil olduklarını ortaya koyuyor. Nursi söz konusu eserin son bölümünde delil olarak aldığı ayetlerin işaretiyle yerde ve göklerde olan varlıkların yaratılışları, düzen ve intizam içerisinde hareket etmelerinin vâcibu’l-vücûdun varlığına ve birliğine işaret ettiklerini belirtmektedir.

Nursi ayrıca başka bir eserinde “*kâinattan Hâlıkını soran bir seyyahın müşahadati”* diyerek dünyaya gelen ve Rabbini idrak etmek isteyen kişiyi fikri bir seyahat ile âlem ve içindeki varlık ve olguları edebiyattaki intak sanatını kullanarak konuşurmuş ve Allah’ın varlık ve birliğine nasıl delil olduklarını ortaya koymuştur. Bu meyanda İsrâ Suresindeki; “*Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.”* (İsrâ, 17/44) ayetini merkeze alarak, “*evet dünya memleketine ve misafirhanesine gelen her bir misafir, gözünü açıp baktıkça görür ki: Gayet keremkârane bir ziyafetgâh ve gayet sanatkârane bir teşhîrgâh ve gayet haşmetkarane bir ordugâh ve talimgâh ve gayet hayretkarane ve şevkengizane bir seyrangâh ve temaşagâh ve gayet manidarane ve himmet perverane bir mütalâagâh olan bu güzel misafirhanenin sahibi ve bu kitab-ı kebirin müellifini ve bu muhteşem memleketin*

sultanını tanımak ve bilmek için şiddetle merak ederken, en başta göklerin nur yıldızı ile yazılan güzel yüzü görünür ...” (Nursi, *Ayetü'l-Kübrâ*, 2000: 22) diyerek yaratılmışların nasıl Halikının varlığına şahadet ettiklerini belirtir.

Gökyüzündeki binlerce ton ağırlığındaki yüzbinlerce yıldızları ve diğer gök cisimlerini direksiz, düşürmeden, birbirine çarpmadan gürültü ve karışıklık çıkarmadan durdurduğunu, ışık kaynağı olan yıldızları/lambaları devamlı yağsız söndürmeden yandırdığını, Allah'ın teshir, tedbir, tedvir, tanzim, tanzif ve tavziften oluşan bir gerçeğin Semavat Halikının varlığına ve birliğine delalet ettiklerini vurgular. (Nursi, *Ayetü'l-Kübrâ*, 2000: 22-23) Nursi, dünyaya gelen o misafiri gök gürültüsü (ra'd), şimşek (berk), zemin ile gökyüzü arasında muallakta durdurulan bulut, rüzgâr ve yağmurla buluşturur ve onların yaptıkları görevle O'nun emriyle hareket ettiklerini ve O'nun varlığına delil olduklarını ortaya koyar. ((Nursi, *Ayetü'l-Kübrâ*, 2000: 24-27).

Daha sonra Rabbini tanımak isteyen dünya misafirini yeryüzüne indirir. Onların da “Gökte, fezada ve havada ne geziyorsun. Gel, ben sana aradığını tanıtıracam. Gördüğümü vazifelerime bak ve sayfalarımı oku!” demeleri üzerine, dünyanın meczup Mevlevi gibi hem kendi hem de güneş etrafında dönmesi, denizlerin karalar üzerine gelmemesi, içlerinde canlılar için yiyecekleri buldurması, üzerlerinde gemilerin yüzmesi, arz üzerinde nehirlerin ölmüş toprağı dirilterek, canlılara hayat vermesi, dağların içlerinde canlılar için gerekli olan suların, madenlerin ve diğer maddeleri buldurmalarını kendi lisanı halleri ile Rablerinin varlığını ispat ettiklerini belirtmektedir. (Nursi, *Ayetü'l-Kübrâ*, 2000: 28-35)

Eserlerinde ilim, âlim ve âlem bağlamında tevhid ve Allah'ın varlığını ispat etmede çok sayıda örnekler veren Bediüzzaman'ın iman, ilim ve tefekkürü kâinat laboratuvarında yoğurarak kâinatta cereyan eden olayların Allah'a götürdüğünü ve O'nun varlığını ispat ettiğini ortaya koyarak yeni bir anlayış içerisinde olduğunu görülmektedir. Çünkü ona göre kâinat “Allah'ın harika bir eseridir.” Bundan dolayı kıyas-ı temsili ile kâinattan örnekler vererek vacibu'l-vücudun varlığını ispat etmiştir. Yine o eserlerinde aklı ön plana alarak insanların Yüce yaratıya karşı görevinin Allah'a inanmak, O'nu tanımak/bilmek ve ibadetle O'nun emirlerini yerine getirerek sevgisini göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. (Nursi, *Mektubat*, 1981: 218)

SONUÇ

Batıdan gelen ideolojilerin etkin olduğu ve başta inkâr-ı ulûhiyet olmak üzere bütün kutsalların ötelendiği bir dönemde Bediüzzaman'ın düşünce dünyasının temel taşlarını tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ve özellikle de *isbat-ı vacibü'l-vücûd* konuları oluşturmuştur. Çünkü o,

Batı cemiyeti içinde doğan ideolojilerin beşeriyeti huzur ve mutluluğa götüremeyeceğini, bilakis dünyayı büyük bir manevi buhrana sürükleyeceğini belirtmiştir. İslam cemiyetini bu cereyanlara karşı, hala güncel olan iman esaslarının koruyacağını belirterek bütün mesaisini iman üzerine yoğunlaştırdığını ifade etmiştir. Eserlerine incelediğimizde âlemde örnekler vererek bunların ispatını yaptığını görmekteyiz. Bir âlim olarak elde ettiği ilimle tevhid ve isbat-ı vâcibu'l-vücûdu esas aldığı düşünce dünyasında muhatap olarak; yakın planda avam tabakası, uzak planda ise materyalist ve ateist filozoflar olduğu anlaşılmaktadır.

İmansızlık buhranının insanlığı kâbus gibi sardığı dönemde Nursi, klasik İslam kelamcılarının yaptığı gibi uzun soluklu bir metottan ziyade pratik ve kısa sürede çözümler üretip sonuca ulaşan metotlara başvurmuştur. Selefleri olan klasik dönem İslam kelamcılarının çağındaki cehaletten gelen düşünce dünyası değişmiş, fenden ve materyalist felsefeden gelen fikirlerle zihinlerin keşmekeş olduğu yeni bir ortam oluşmuştur. Çünkü felsefî cereyanların etkisiyle akıl her şeyin ölçütü kabul edilerek teolojik değerler yok sayılmıştır. İşte Bediüzzaman, bunları etkisiz hale getirecek ve kısa sürede kalıcı sonuç alınacak olan bir metotla hareket etmiştir. Aslında Nursi'nin geliştirdiği bu metot Kur'ân-ı Kerim'de de sıkça kullanılan kâinattan örnekler vererek istenilen hususu ispat etme metodudur. Bu metoda Batılılar analogi, İslam uleması ise kıyas-ı temsili adını vermişlerdir.

Batıda doğup yeryüzüne dağılan veba dediği başta materyalizm olmak üzere felsefî cereyanlar insanları gelenekten kopararak ilahî olandan uzaklaştırmıştır. Bunun sonucunda da başta sekülerizm olmak üzere diğer ideolojiler hayatın tüm alanlarına hâkim olmuş ve toplumda insan sadece maddeden ibaret bir varlık haline getirilmiştir. Nursi'nin temel amacı, ideolojilerin etkisi ile zihinleri karışan, kalpleri inançsızlık girdabında daralan ve salim aklî fonksiyonlarını kaybeden avamın özellikle de gençlerin imanını kurtarmak olmuştur.

Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma insan, hayvan veya kurumlarla ilgili özel bilgiler içermemekte ve etik kurul onay belgesine ihtiyaç duyulmamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Yazar katkı oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aşrati S. (1999). *Bediüzzaman Said Nursi er-Raculu'l-Ümme*. Camiatü Vehran, Vehran.
- Badıllı, A. (1990). *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Duran, B. (2001). *İslam Düşünce Geleneği Açısından Bediüzzaman*. İstanbul: Risale-i Nur Enstitüsü Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebû'l- Huseyn Aḥmed b. Fâris. (1989). *Mucemu Mekâyisi'l-Luğa*. thk. Abdusselâm Muḥammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- el-Askerî, Ebû Hilâl. (1997). *el- Furûḡu'l-Luğaviyye*. thk. Muḥammed İbrâhîm Selîm. Kahire: Dâru'l-İlmi ve's-Şekâfe.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Mucmelu'l-Luğa*. thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân, Müessetu'r-Risâle.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. (ts). *Tehzibu'l-Luğa*. thk. Muhammed Alî en-Neccâr. Dâru'l-Miriyye.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb. (2005). *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Müessetu'r-Risâle.
- el-Kettanî, Ali. (1996). "Bediüzzaman'ın Düşüncesinde Cihad". *Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- el-Maturidî, Ebû Mansûr. (1981). *Kitab-ı Tevhid*. çev. H. S. Erdoğan. İstanbul.
- en-Nedvî, Ebu'l-Hasen. (1996). "Bediüzzaman ve Davası". *Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- en-Nesefî, Ebu'l-Muîn. (1990). *Tabsiratü'Edille*. Beyrut.
- Edib, Eşref. (1990). *Risale-i Nur Müellifi Said Nursî Hayatı, Eserleri, Mesleği*. İstanbul: Sözleryayınevi.

Ferâhîdî, el-Halîl b. Aḥmed. (2003). *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Abdulhamîd Hendâvî, 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Gazali, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. (1990). *el-Munkızu Mine'd-Dalâl*. çev. H. Güngör. İstanbul.

Gazâli, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. 1981). *Tehafütü'l-Felâsife*. çev. Bekir Karlığa. İstanbul.

Harmancı, A. (2000). *İlm-i Kelâm ve Risale-i Nur*. İstanbul: Risale-i Nur Enstitüsü Yayınları.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. (1992) *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

İbn Manzûr. (1999). *Lisânu'l-Arab*. thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb-Muhammed Şâdık el-Ubeydî. 3. Baskı. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşi'l-Arabî.

-Kutay, C. (1980). *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursi*. İstanbul: YAY.

Mardin, Ş. (1992). *Bediüzzaman Said Nursî Olayı*. çev. M. Çulhaoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları,

Muhammed Fuâd Abdulbaki. (1986). *el-Mu'cemu el-Mufehres Lielfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Muhammed, S. R. (1986). *ed-Dâiyetü'l-İslamî Bediüzzaman Saîd Nursî*. Kahire: Dâru'l-Kütüb.

Mürsel, S. (1976). *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Felsefesi*. İstanbul.

Nesefî, Ö. (1990). *İslam İnançının Temelleri Akaid*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

Nursi, B. S. (1977). “el-Hüccetü'z-Zehra”. *Şualar*. İstanbul: Sözler Yayınevi.

Nursi, B. S. (1993). *Divân-ı Harbi Örfî*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Nursi, B. S. (ts). *Mesnevi-i Nuriye*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Nursi, B. S. (1977). *Muhâkemat*. İstanbul: Sözler Yayınevi.

Nursi, B. S. (1977). *Münazarât*. İstanbul: Sözler Yayınevi.

Nursi, B. S. (2000). *Hutbe-i Şâmiyye*. İstanbul: YAY.

- Nursi, B. S. (1977). *Lem'alar*. İstanbul: Sözler Yayınevi.
- Nursi, B. S. (1977). *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*. İstanbul: Sözler Yayınevi.
- Nursi, B. S. (1977). *Şualar*. İstanbul: Sözler Yayınevi.
- Nursi, B. S. (1994). *Tarihçe-i Hayat*. Germany.
- Omar, A. M. (2008). *Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabiyyeti'l- Muâşıra*. Kahire: Âlemu'l-Kutub.
- Taftazânî, Sadeddin. (1989). *Şerhü'l-Makâsîd*. Beyrut.
- Seyyid Şerif Cürcânî. (1989). *Şerhu'l-Mevâkif*. Beyrut.
- Şahiner, N. (1996). *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Vahide, Ş. (1996). "Modern Çağda Cihad: Bediüzzaman Said Nursi'nin Cihad Yorumu". *Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. S. (1988). *Maturidî ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*. Ankara.
- Yazıcıoğlu, M. S. (1975). "Maturidî Kelâmında İnsan Hürriyeti Meselesi". *AÜİFD*, Cilt 30, Ankara.